

УДК 94(477.54.+ 470.325)

С. В. Мороз

ІСТОРИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВПРАЦІ БЕЛГОРОДСЬКОЇ ТА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Розглянуто історичні аспекти сучасної міжнародної економічної співпраці між Белгородською та Харківською областями. Виявлено основні етапи історичної складової цієї співпраці.

Ключеві слова: економічна співпраця, історичне підгрунття, торгівля, Слобожанщина, нормативно-правова база.

Рассмотрено исторические аспекты современного экономического сотрудничества Белгородской и Харьковской областей. Выявлено основные этапы исторической составляющей этого сотрудничества.

Ключевые слова: экономическое сотрудничество, историческое обоснование, торговля, Слобожанщина, нормативно-правовая база.

It was examined the historical aspects of modern economic cooperation of Belgorod and Kharkov regions. It was revealed the main stages of the historical composes of this cooperation.

Key words: economic cooperation, the historical justification, trade, Slobozhanshchyna, last and regulatory framework.

Актуальність.¹⁹ За сучасних умов розширення процесів глобалізації зростає роль транскордонної співпраці у житті регіонів і громад та відкривається нові можливості для активізації господарської діяльності на периферійних територіях та підвищення їх конкурентоспроможності. У 1991 році після проголошення Україною та Російською Федерацією своїх суверенитетів виникла життєва необхідність у налагодженні принципово нового транскордонного співробітництва між Белгородською та Харківською областями, які отримали статус прикордонних територій. У наслідок чого виник об'єкт цього дослідження – історичне підгрунття економічної співпраці. Аналіз формування співпраці на різних етапах існування територій

які входять у склад Белгородської та Харківської областей дозволить прослідити процес тісних економічних зв'язків між цими областями, та виявити причинно-наслідкові зв'язки цього важливого процесу. Це в свою чергу надасть можливість виявити причини не достатньо ефективної економічної співпраці між областями. А питання транскордонної економічної співпраці прикордонних територій є актуальними так як є запорукою гарного соціально-економічного розвитку.

Історіографія. Питання економічної співпраці між територіями сучасної Белгородщини та Харківщини з XVII ст. по XVIII ст. розглядаються у статті – «Белгородська область – історія та географічне положення» [1]. В цій роботі коротко висвітлюється початок зародження економічних стосунків у період інтен-

сивного засвоєння Слобожанщини з боку Белгородщини. Теж саме тільки з боку Харківщини подається у роботі «Харківщина: Віхи історії» [2]. Цікаву інформацію про поглиблення економічних стосунків ми знаходимо у працях О.Л. Сидоренка «Історія Слобідської України» [3], та Д.И. Багалія «Історія міста Харькова за 250 років» [5]. Питання економічної інтеграції в радянській період розглянуті у книзі «Харківщиназнавство» за редакцією Л.Д. Покроєвої [6]. А з боку Белгорода це питання в цей період висвітлені у роботі «Белгородська область – суб'єкти російської федерації» [7]. На сучасному етапі економічної співпраці інтерес представляють нормативно-правові акти [8], які є основою у формуванні нових економічних стосунків, та дають змогу зрозуміти принципи цієї співпраці. І ексклюзивну інформацію можна під черпнути з інформаційно-аналітичної довідки про стан двосторонньої співпраці Белгородської та Харківської областей у 2009 році та у 1 кварталі 2010 року [9].

Мета. У даній роботі розглянуто історичне підґрунтя економічної співпраці між Белгородською та Харківською областями, висвітлено історичний розвиток цього процесу та вплив історичного минулого на сучасний стан транскордонної співпраці.

Об'єктом розгляду є історичне підґрунтя економічної співпраці між Белгородською та Харківською областями.

Предметом є історичний розвиток економічної складової у взаємовідносинах між двома областями

Викладення основного матеріалу. Харківська область один із найрозвинутіших промислово-аграрних регіонів України. Белгородська область також має достатньо високі показники економічного розвитку і входить у склад Центрально-чорноземного економічного району Росії. На півдні має спільний кордон з Харківською областю. Ці землі входять у склад історичного району – Слобожанщина [1, с. 1.] Історичний розвиток цих земель був тісно пов'язаний. Після середньовічного розорення у 30-х роках починається активне засвоєння, яке набуває масового характеру. Тоді величезні території сучасного сходу України та півдня Росії заселялися українськими переселенцями із Задніпрянщини та переселенцями з глибини Росії. Своє поселення вони іменували слободами, звідси і самі землі стали називатися Слобідською Україною. Центром Слобожанщини стає м. Харків. У XVII ст. Він отримує статус губернського міста. В цей час губернія стає одним із найбільших центрів ремесел і торгівлі на сході Російської імперії. І звичайно найбільшим еко-

номічним партнером, завдяки своєму географічному положенню стає Белгородщина, яка у 1708-1727 рр. входила у склад Київської та Азовської губернії [2, с.1.].

На середину XVIII ст. основною формою економічної співпраці стає ярмаркова торгівля, яких у 1779 р. було 271, найбільша з яких була у Харкові [3, с. 261.]. Також важливе місце мав транзитний торг через Харківщину яка стала посередником у торгівлі між Росією, в тому числі і з землями сучасної Белгородщини, з одного боку, й Південною Україною, Кримом, Доном, Кавказом та Іраном з іншого. Ці факти засвідчують про поглиблення економічної співпраці між Харківщиною та Белгородщиною. У XIX ст. Слобожанщина повністю втрачає своє минуле значення військово-стратегічного центру південної околиці Російської імперії. Проте помітно зростає значення як економічного округу з центром м. Харкові. Одним із доказів цього такий факт що за XIX ст. населення Харкова збільшилось у 20 разів [4, с. 5.]. В Харкові переселяються багато мешканців із Російських губерній в тому числі і з Белгорода. Серед переселенців були купці та ремісники. Це також поглиблювало економічний зв'язок Харкова і Белгорода. Значний вплив на розвиток економічних стосунків у 19 ст. справило будівництво залізної дороги. За 33 роки починаючи з 1868 р. залізниця була прокладена по всіх уїздах Белгородської області і з'єднала Белгород з Харковом. Вона отримала назву Курсько-Харківсько-Севастопольська залізниця [5, с. 34.]. Це був період встановлення капіталістичних відносин в історії Російської імперії (в тому числі і в Україні) і це позитивно відобразилось і на економічних стосунках між Харківщиною та Белгородщиною. Наприклад у другій половині 19 ст. товарообіг Слобідських ярмарок становив майже половину товарообігів всіх ярмарок України [2, с. 1.]. На початку XX ст. стан економічної співпраці продовжував залишатися на рівні кінця XIX ст. Але після значних потрясінь у другому десятилітті XX ст. у економічних стосунках відбуваються значні зміни (і не тільки в економічному житті). Саме у 1917 р. закінчується перший етап економічної співпраці, який можна назвати царський або дореволюційний, який тривав з кінця XVII ст. до 1917 р.

З 1919 по 1934 р центр Слобожанщини м. Харків стає столицею Радянської України. На початку 20-х років в країні розпочався експеримент під назвою – Нова економічна політика. Саме НЕП в якийсь мірі допоміг вийти з післявоєнної кризи. Основою нової економічної політики була приватна торгівля. Враховуючи близькість, спільні кордони та старі зв'язки

Белгородщини та Харківщини стає логічним що в період НЕПа торговельні зв'язки поглибилися. Але наприкінці 20-х років керівництво Радянського Союзу згортає НЕП і бере курс на індустріалізацію. В Харківській області швидкими темпами почали будувати важку промисловість. До 1932 р. було введено в дію ряд електростанцій, зокрема Харківську (Есхар), у 1930 р. закінчено будівництво харківського аеропорту, розпочалося будівництво тракторного заводу, у 1935 р. закінчено будівництво харківського верстатобудівного заводу, тощо. У роки перших п'ятирічок в Харкові докорінно змінилися, після реконструкції старі заводи, а саме – завод Світло Шахтаря, Паровозобудівний, ХЕМЗ. У роки індустріалізації продукція промисловості Харкова збільшилась. В 1937 р. вона була більша проти 1913 р. у 34.7 разів [6, с. 177.]. В цей час на Белгородщині в перші п'ятирічки планувалось побудувати чавунний, цегляний заводи та реконструювати крейдово-вапняні та цукрові заводи. У 1929 р. в Белгороді був створений консервний комбінат, а у 1930 був введений в експлуатацію чавунолітійний завод [7, с. 14.]. А так як соціалістична економіка була чітко спланована і являла собою єдиний комплекс то процеси будівництва і випуску продукції як в Харкові так і в Белгороді були тісно пов'язані. Були тісно встановлені промислові кооперативні зв'язки між підприємствами цих земель. Їх суть полягала у тому що на Белгородщині випускали деталі продукції а саму продукцію остаточно збирали в Харкові. Це було характерно для всіх підприємств Радянського Союзу. І це звичайно тісно пов'язала економіку обох областей. На відміну від першого етапу співробітництва де переважала торгівля, у другому етапі економічні зв'язки були переважно промисловими. На ряду з цим поглиблюються економічні зв'язки і сільському господарстві. Створені силою у 30-х роках колгоспи тісно співпрацювали. В основному це був обмін технологіями, посівними матеріалами та продукцією тваринництва.

Велика Вітчизняна війна максимально обмежила економічні стосунки. В основному це був приватний обмін між людьми продуктами харчування для того щоб не померти від голоду так звана «менка».

Після війни почалася відбудова господарства і як в 30-х роках при цьому знову відновилися економічні зв'язки. У 1954 році була створена Белгородська область. А на початку 50-х роках почалося розробка Курської магнітної аномалії, 4/5 запасів якої знаходилися на території Белгородської області [7, с.2.]. Це в свою чергу підсилює співробітництво Харківських підприємств з Белгородом. У 50-80 роках економічна співпраця

здійснювалась у рамках єдиного економічно простору в системі соціалістичної економіки. В цей період залежність підприємств один від одного була надзвичайно сильною. Так як для випуску готової продукції комплектуючі виготовлялися на різних підприємствах Радянського Союзу. В ці роки Харків стає найбільшим містом на сході України, другим за чисельністю населенням місто України, головним індустріальним та транспортним центром радянської України і третім в СРСР. А Белгород стає найбільшим на півдні Росії. Така ситуація збереглася до 90-х років. Після розпаду СРСР закінчується другий етап співробітництва – радянський, який тривав з 1917 р. по 1991 р.

Наприкінці ХХ ст. починається наступний етап у співробітництві між Белгородською та Харківською областями. На відміну від попередніх двох він має статус міжнародної співпраці. Тобто якщо раніше співпраця здійснювалась в межах однієї держави то на новому етапі це співробітництво територій різних країн. Міста Белгород та Харків отримали статуси прикордонних. Лінія кордону була визначена без будь яких суперечностей. Була створена митна служба та пункти перетину кордону. У зв'язку з чим були максимально обмежені старі економічні зв'язки. Погіршення економічних ситуацій призвело до виникнення такого явища як «човникова» торгівля. Це явище яскраво відобразилось у Харкові та Белгороді. Але з часом керівництву обох держав та керівництву Белгородської та Харківської областям стає зрозумілим що для кращого соціально-економічного розвитку прикордонних територій необхідно відновлювати економічні зв'язки, але вже на принципово нових засадах. Починається формування нормативно-правової бази міжнародної економічної співпраці, як основи юридичного забезпечення економічних взаємозв'язків. В обох країнах приймається низка законів, договорів, постанов, указів. Головним з яких є:

- Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»;
- закон України «Про міжнародні договори»;
- договір «Про дружбу, партнерство, та співробітництво між Україною та Російською Федерацією» від 31.05.1995 р.;
- договір «Про економічне співробітництво на 1998-2007 рр.»;
- закон Російської Федерації «Про міжнародні договори Російської Федерації» [8].

Важливою подією у поглибленні співпраці між двома областями стає створення першого російсько-українського євро регіону «Слобожанщина». Угода про його створення була

підписана керівниками Белгородської та Харківської областями 7 листопада 2003 р. Євро-регіон не порушував вже існуючих форм та видів транскордонного співробітництва, внутрішнього законодавства ані України, ані Росії. Євро-регіон був новою спеціальною формою співпраці. При створенні цього органу його засновники спиралися на багатий європейський досвід.

Саме спираючись на нормативно-правові акти господарські суб'єкти налагоджують пряму взаємодію. В своїй більшості основною формою співпраці на відміну від радянських часів, де переважала виробнича кооперація, стає торгівля. З кожним роком показники товарообігу покращуються. Наприклад – зовнішньоторгівельний обсяг за результатами 2009 р. склав 295,9 млн. долл. США і виріс на 29,2 % порівняно з 2008 р. це складає 27,7% від зовнішньоторгівельного обсягу Харківської області з Російською Федерацією. А зовнішньоторгівельний оборот за 1 квартал 2010 р. склав 99,9 млн. долл. США, і виріс у 9,4 рази порівняно з аналогічним періодом 2009 р. Експортні поставання харківських підприємств за 2009 р. склали 221,6 млн.долл. США та збільшилися на 19,5 %, а експортні поставки за 1 квартал 2010 р. склали 73,4 млн. долл. США і збільшилися на 63,1%. Імпортні поставання в область за 2009 р. склали 74,3 млн. долл. США і виросли на 6,4 рази у порівнянні з аналогічним періодом 2009 р. Сальдо зовнішньої торгівлі товарів за 2009 р. залишалося позитивним і складало 147,3 млн. долл. США, а сальдо за 1 квартал 2010 р. залишалося також позитивним і складало 73,4 млн. долл. США. Також слід відзначити ще одну форму економічної співпраці, а саме інвестиційну діяльність. За 2008, 2009, 2010 рр. в цілому в економіку Харківської області було інвестовано 103,4 млн. долл. США [9].

На жаль ефективність співпраці є не на достатньому рівні. Головною причиною цього є недоліки у законодавстві обох областей та країн.

Таким чином, історичне підґрунтя економічної співпраці має багаторічну історію. Протягом кількох між Белгородською та Харківською областями які входять в єдину історичну область Слобожанщина, склалися тісні економічні стосунки У цих стосунках можна виділити три основні етапи:

- перший етап – царській, з кінця 17 ст. по 1917 р.;

- другий етап – радянський, з 1917 р. по 1991 р.;

- третій етап – сучасний, з 1991 р. і до сьогодні.

Отже, враховуючи досить довгу історичну залежність економічних відносин Белгородської та Харківської областей в майбутньому необхідно розширювати економічну співпрацю.

ЛІТЕРАТУРИ

1. Белгородская область – история и географическое положение. / [Электронный ресурс]. – режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki>
2. Харківщина: Віхи історії. / [Електронний ресурс]. – режим доступа: <http://who-is-who.com.ua/book/maket>.
3. Історія Слобідської України / За ред. В.І. Торкатюка, О.Л. Сидоренко. – Харків: Основа, 1998. – 368 с.
4. Історія Харькова в XVIII–XIX ст. / [Електронний ресурс]. – режим доступа: <http://www.tvoj.kharkov.ua/history/hst.php>.
5. Багалій Д. І. Міллер Д. П. Історія міста Харькова за 250 років його існування (1655-1905 рр.) Д. І. Багалій, Д. П. Міллер. – Харків, – 1994. – С. 211.
6. Харківщинознавство: Навчальний посібник / За ред. Л. Д. Покроєвої, В. Е. Луначенка, – Харків: Генеза, 2004. – С. 177.
7. Белгородская область – субъекты российской федерации / [Электронный ресурс]. – режим доступа: <http://www.novrosen.ru>
8. «Про зовнішньоекономічну діяльність» Закон України від 16.04.1991 р. // Голос України – 1991. – 12 червня; «Про міжнародні договори України» Закон України від 18.12. 1991 р. // Голос України – 1991. – 18 грудня; Договір про дружбу партнерство, та співробітництво / [Електронний ресурс]. – режим доступа: <http://www.crossborder.org.ua>; «О международных договорах Российской Федерации» Федеральный закон от 15.07.1995 г. // Российская газета.– 1995. –16 июня.
9. Інформаційно-аналітична довідка про стан двостороннього співробітництва Белгородської та Харківської областей у 2009 р. та 1 кварталі 2010 р. / Інформація поточного архіву Управління зовнішньоекономічних зв'язків Харківської обласної державної адміністрації.